

De waarden van het landschap van het kerngebied Delfland

(Prof.dr. A.J. van der Valk, juni 2008)

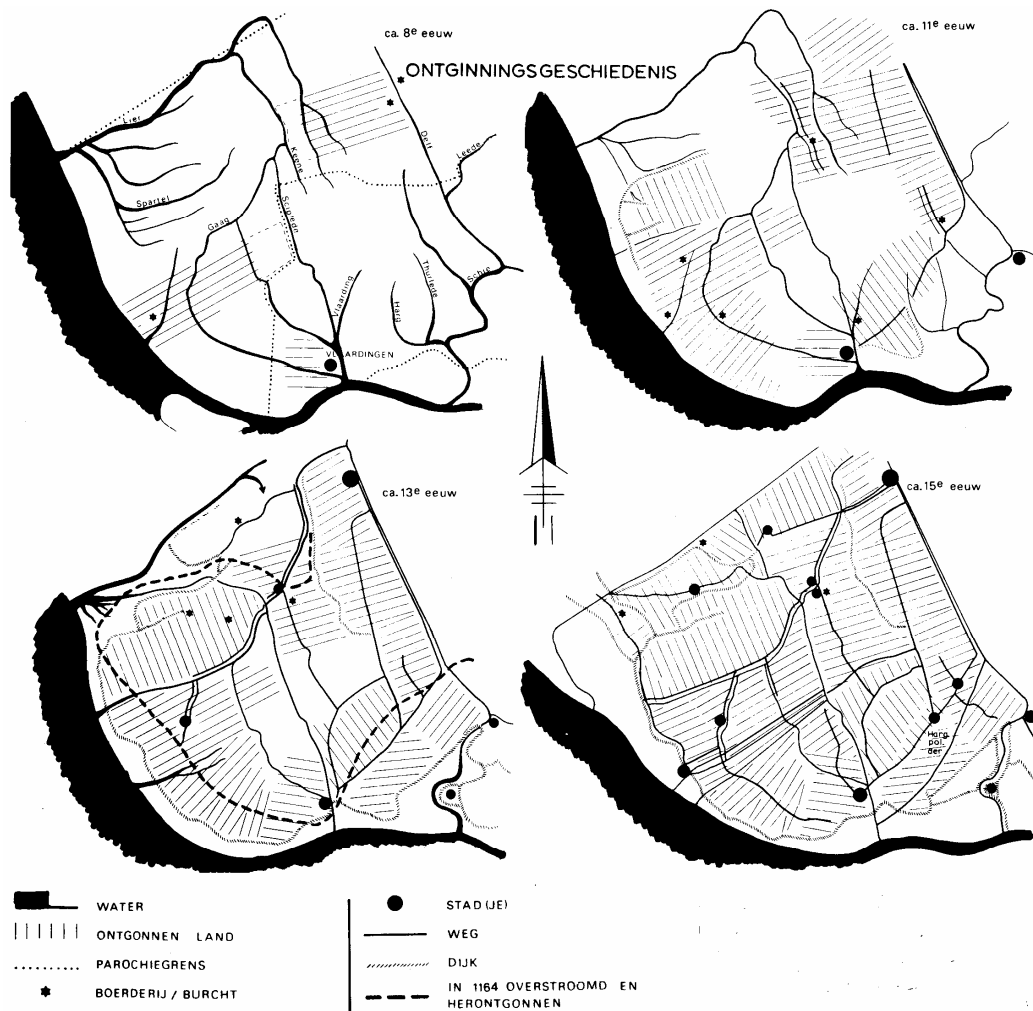
De Reconstructiewet Midden-Delfland heeft ervoor gezorgd dat het open agrarische landschap van het kerngebied grotendeels intact is gebleven. De wet heeft ruimschoots aan haar doelstellingen beantwoord¹.

De doelstellingen voor het gebied zijn echter aan veranderingen onderhevig als gevolg van de economische, maatschappelijke en fysieke ontwikkelingen in de omgeving en in het gebied zelf. Landinrichting is nu een multifunctionele activiteit waarin het primaat van de landbouw is verdrongen door het primaat van de gebruikswaarde van het landschap voor inwoners van de steden en de lokale bevolking. Bezien door de ogen van de belangrijkste gebruikersgroepen zijn de kernwaarden verschoven ten opzichte van de waarden die veertig jaar geleden hebben geleid tot de *lex specialis* voor de bufferzone Midden-Delfland. De actuele waarden liggen minder in de sfeer van modernisering van de landbouw en meer in de sfeer van kwaliteit van de leefomgeving, leesbaarheid van landschappen en productie van streekeigen producten. De sterke groei van de welvaart en de globalisering vinden hun complement in de roep om kwaliteit en identiteit.

Midden-Delfland is een cultuurhistorische schatkamer die voor de meeste mensen in de omgeving, maar zelfs voor vele bewoners van het gebied, tot op heden gesloten is gebleven. Recente archeologische, landschappelijke en bouwhistorische studies hebben spectaculaire vondsten opgeleverd die de aantrekkelijkheid van het gebied voor bezoekers vergroten. Op dit gebied moet nog wel een inhaalslag worden gemaakt, met name om grotere groepen inwoners van de omliggende steden te bereiken. Een beknopte lijst van cultuurhistorische attracties moge volstaan om dit punt te illustreren.

---

¹ Bron: Ruimtelijke Planbureau (2008), Monitor Nota Ruimte. De eerste vervolgmeting, blz. 69.

Figuur 1: Ontginningsgeschiedenis Midden Delfland

Intensief archeologisch onderzoek aan de stadsranden van de regio Rotterdam heeft recent de eerste bekende sporen van landbouw in West-Nederland aan het licht gebracht. Het betreft woonplaatsen van de zogenaamde Vlaardingencultuur in het tweede millennium voor Christus. Door de natte omstandigheden in het gebied is de verwachting dat er nog vele goedgeconserveerde vondsten zullen worden gedaan in de toekomst.

Onder een dunne kleilaag bevindt zich in het noordelijke deel van Midden-Delfland en waarschijnlijk ook in het aangrenzende stedelijke landschap, een goed geconserveerd geheel van akkers, weilanden, sloten, waterwerken en nederzettingen uit de Romeinse tijd.

De verkaveling neemt een unieke plek in binnen de bekende landbouwgebieden uit het Romeinse Rijk omdat de verkaveling is aangepast aan de onregelmatige lokale topografie. De Romeinse landmeters hebben hier gebruik gemaakt van de methode van de gulden snede in plaats van de gebruikelijke verdeling van de gronden in kwadranten. Verwijzingen naar deze cultuurlaag hebben een toeristische potentie.

Ook de tweede attractie valt in de categorie “top” van de waterstaatsgeschiedenis. Dat betreft de vermelding van de eerste kades of dijken in Holland in geschreven bronnen rond het jaar 1000. Die vermelding in de kroniek van Alpertus van Metz, die werkte voor het hof van de Duitse keizer,

opgetekend uit de mond van een ooggetuige, maakt melding van handel en agrarische activiteiten. De handel was geconcentreerd in de stedelijke kern Vlaardingen. Het omliggende agrarische gebied was dankzij de aanleg van sloten en kaden in staat om een agrarische surplus te produceren dat kon dienen als exportproduct. Om dit gebied te verdedigen tegen de Noormannen was een kleine burcht aangelegd in de kern van Maasland. Midden-Delfland vertoont nog de sporen van de oudste opstrekende verkaveling van de oeverwal langs de Merwede/Maasmonding het veen in, richting Delft. Het is waarschijnlijk dat in dit gebied continu bewoning heeft plaats gevonden vanaf de late Romeinse tijd tot aan de vroege middeleeuwen. Uit schriftelijke bronnen weten we dat delen van het gebied in de Karolingische tijd waren bewoond. Het graven van sloten voor de ontwatering heeft waarschijnlijk in de 10^e eeuw een aanvang genomen door de bemoeienis van de graven van Holland en het door hen gestichte klooster van Egmond.

Een derde hoogtepunt in de geschiedenis van het landschap betreft het gebied van de Vlietlanden, waarvan het maaiveld nu enkele meters boven de omgeving komt. De vorm van de verkaveling verradt dat de Vlietlanden ooit (voor de 14^e eeuw) deel hebben uitgemaakt van een ontginning die teruggaat tot de 10^e eeuw. Het verschil in hoogte en samenstelling van de bodem tussen de Vlietlanden en de omgeving is het gevolg van ingrijpen door het prille waterschap van Delfland om extra ruimte voor waterberging te creëren. De Vlietlanden hebben een zeer grote ecologische en cultuurhistorische waarde en toeristische potentie. De Vlietlanden vormen een illustratie van een oer-Hollands landschappelijk fenomeen, namelijk inversie van het landschap. Dit fenomeen kan (nog) op vele plaatsen in het gebied van heel Delfland met het blote oog worden waargenomen. Inversie is de omkering van het reliëf in het landschap. Dat wil zeggen: wat eens (bijvoorbeeld in de vroege middeleeuwen) de hoogste punten in het landschap waren, zoals veenkoepels en kleiafzettingen langs rivieren, zijn nu de laagst gelegen gebieden als gevolg van ontwatering, klink en oxidatie van veen. In deze categorie past ook de vroegste vermelding van een windwatermolen (1413) in Schipluiden.

Een vierde element betreffen de Akerdijkse Plassen als model van de vervening van de vroegere veenkoepels in het binnenland van Delfland. Dit gebied is de illustratie van een wijdverbreide opvatting in het buitenland dat Holland een voorbeeld biedt van een gebied dat een belangrijk gedeelte van haar territorium heeft opgestookt. Deze vorm van milieubederf is later gedeeltelijk ongedaan gemaakt door het droogmaken van plassen met een kleibodem. Enkele gebieden die lange tijd grotendeels uit cultuur zijn genomen, zoals de Akerdijkse Plassen, worden nu meer dan ooit gewaardeerd door liefhebbers van natte natuur.

Duidelijk zichtbaar zijn de sporen van het rijke agrarische verleden van de streek uit de Gouden Eeuw en later. Deze nalatenschap omvat onder meer een groot aantal monumentale boerderijen die grotendeels fraai zijn gerestaureerd en worden bewoond door mensen die hun brood verdienen buiten de landbouw.

Een kernkwaliteit van het gebied is de grote landschappelijke differentiatie. Het biedt een doorsnede van het deltalandschap van West-Nederland in zakformaat. Dit stelt ons in staat om kennis te nemen van de rijke cultuurgeschiedenis van ons land over een periode van vele millennia. De variatie in bodemsoorten, vegetatie, fauna, waterstaatkundig beheer en bebouwing maakt dat het gebied al enkele decennia dienst doet als openluchtlaboratorium en collegezaal voor scholen en universiteiten, zoals de TU Delft en Wageningen Universiteit. Hoewel er reeds veel kennis over de kwaliteiten aanwezig is, speelt deze (nog) nauwelijks een rol in de besluitvorming over inrichting en beheer. Dat heeft onder meer te maken met het ontbreken van een aan de streek verbonden studiecentrum welke alle relevante datacollecties kan ontsluiten voor educatieve doeleinden en het beleid.

De cultuurhistorische en ecologische waarden zijn tegenwoordig het meest gezichtsbepalend voor het kerngebied. Dit laat onverlet dat de vitaliteit en schoonheid van het gebied in hoge mate afhangt van andere functies zoals de veeteelt, dagrecreatie in bossen en nabij plassen, maneges, zorgboerderijen en vele andere voorzieningen die goed gedijen in de voortuin van de steden. Uit een studie naar de

gebiedseconomie in Midden-Delfland is echter gebleken dat een vitale en krachtige gebiedseconomie zeer moeilijk te realiseren is zonder de kwaliteiten van het gebied aan te tasten. Daar komt nog bij dat er geen vereveningsmechanismen zijn om de rendementen van de ondernemingen, die mede ontstaan zijn als gevolg van het landschap (bijvoorbeeld mooie ligging, recreatief attractief), toe te laten vloeien aan het landschap. Burgers en bedrijven hebben het grote delen van het landschap altijd cadeau gehad van onze voorouders en van de boeren. Slechts enkele delen (recreatiegebieden en stadsparken) worden door de belastingbetaler opgebracht.

Concluderend mogen we stellen dat de gebruikswaarde van het gebied in de toekomst, meer dan in het verleden en het heden, zal worden bepaald door de verwevenheid van stad en land.

De commissie verricht haar werk op een omslagpunt in de manier waarop we kijken naar de verhouding tussen stad en land.

De stedenbouwkundige Leo Tummers gebruikt de term “inversie” in metaforische zin om deze omslag in het denken te duiden. Eeuwenlang hebben steden en dorpen zich ontwikkeld vanuit het agrarische landschap. Vaak zijn oude patronen van sloten, dorpskernen en andere elementen opgenomen in de bebouwing en wegenpatronen. Pas in de twintigste eeuw is de gewoonte ontstaan om de oude topografie te bedekken onder een laag bouwzand.

In fysiek en sociaal opzicht kan de ontwikkeling van kernen worden gekarakteriseerd als de stad in het land. Een prachtige illustratie biedt de afbeelding van Delft, Den Haag, Rotterdam, Schiedam en Vlaardingingen op de kaart van Delfland, schaal 1:10.000 van de gebroeders Kruikius van rond 1710. Steden en dorpen zijn als het ware eilandjes in een zee van agrarisch land.

Figuur 2: Uitsnede uit de kaart van de gebr. Kruikius

Een blik op een actuele kaart (zie bijlage 4) laat zien dat deze situatie in de Randstad niet meer bestaat. Veeleer is er sprake van groene enclaves, de bufferzones, die zijn voorbestemd om te dienen als regionale parken van de toekomst. Algemeen wordt erkend dat naarmate groen en open ruimte schaarser worden in de Randstad, de waarde van deze landschappelijke eilanden, en de verbindingen ertussen, belangrijker worden voor de kwaliteit van het leven. Zonder overdrijving kan het kerngebied van Delfland worden aangeduid als een venster op het verleden en de voortuin van de steden. Voorbeelden uit buitenlandse metropolen zoals New York, Londen en Parijs laten zien dat men daar al vele decennia geleden regionale landschapsparken en groene verbindingzones is gaan zien als uitgangspunt voor metropoolvorming, in plaats van als restpost. Greenbelts en regionale parken worden in die wereldsteden meestal beheerd door een krachtige (semi-)autonome gebiedsautoriteit, die zowel publieke als private participanten kent. Dit gegeven vormt voor onze commissie een opstap voor de overwegingen ten aanzien van regievoering in Delfland. Zodoende kan de droom van een mooi en vitaal Delfland, die begint bij de Reconstructiewet, een vervolg krijgen, tot profijt van de wereldstad in wording.